

AZERBAIJAN GAZETESİNE GÖRE GÜNEY AZERBAIJAN'DA KADIN MESELESİ

The Women`S Issue In South Azerbaijan According To Azerbaijan Newspaper

Ali FARHADOV¹

Özet

S.C. Pişeveri liderliğindeki Azerbaycan Demokrat Partisi'nin (ADP) bir organı olan *Azerbaycan* gazetesi, 1945-1946 yıllarında ADP Hükümeti döneminde Tebriz'de, sonraki dönemde ise ADP'nin yenilgisi nedeniyle Bakü'de yayınlandı. *Azerbaycan* gazetesi Pehlevi Şah rejiminin halk karşıtı politikasını, özellikle Azerbaycanlı kadınların hem ulusal baskıya hem de cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmasını eleştirdi. Gazete, Rıza Şah'ın verdiği özgürlüğün kadımlara hiçbir ekonomik, sosyal veya siyasi hak vermediğini iddia etti. Gazetede Azerbaycan kadınlarına gerçek özgürlüğün Pehleviler tarafından değil, 1945-1946'da Azerbaycan Demokrat Partisi hükümeti tarafından verildiği öne sürüldü. ADP hükümetinin yenilgisine rağmen gazete umudunu kaybetmedi ve gerçek insan özgürlüğünün hala sağlanacağını umudunu taşıdı. Gazetede Azerbaycanlı kadın şairlerin eserlerinden örnekler ve kadınların acı kaderine adanmış şiirler de yayınlandı. *Azerbaycan* gazetesinin analizi Pehlevi Şah rejiminin halka karşı politikasını, saraya karşı halk hareketini, İran ve Güney Azerbaycan'da ulusal özgürlük mücadelesini incelemek açısından önemlidir. Makalede Güney Azerbaycan'da kadın meselesi *Azerbaycan* gazetesinin materyalleri esas alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Azerbaycan* gazetesi, S.C. Pişeveri, ADP, Pehleviler, kadın.

Abstract

The *Azerbaijan* newspaper, the organ of the Azerbaijan Democratic Party (ADP) led by S.J. Pischevari, was published in Tabriz during the ADP Government in 1945-1946, then in Baku after the defeat of the ADP. The *Azerbaijan* newspaper criticized the anti-people policy of the Pahlavi Shah regime, especially the fact that Azerbaijani women were subjected to both national oppression and gender discrimination. The newspaper claimed that the freedom granted by Reza Shah did not give women any economic, social, or political rights. The newspaper also contended that real freedom to Azerbaijani women was given by the Azerbaijan Democratic Party government in 1945-1946, not by the Pahlavi. Despite the defeat of ADP power, the newspaper did not lose hope and trusted that real human freedom would still be achieved. Examples of works of female poets of Azerbaijan, poems dedicated to the bitter fate of women, were also published in the newspaper. The analysis of the *Azerbaijan* newspaper is important in terms of investigating the policy of the Pahlavi Shah regime against the nation, the people's movement against the palace, the national liberation struggle in Iran and South Azerbaijan, and the women's issue. The issue of women in South Azerbaijan was investigated based on materials of *Azerbaijan* newspaper in the article.

Keywords: *Azerbaijan* newspaper, S.J. Pischevari, ADP, Pahlavis, woman.

Giriş

Azerbaycan Demokrat Partisi'nin lideri S.C.Pişeveri'nin 1945'te Tebriz'de kurduğu Azerbaycan isimli gazetede takdim edilen kadın konusu 20. yüzyılın ilk yarısında İran ve Azerbaycan'da ana konulardan biri olmuştur. Pehlevi Şah rejimi döneminde Azerbaycan kadınları hem ulusal baskıya hem de ayrımcılığa maruz kalmıştır. Daha 1945 yılında gazete yazarı F. İbrahimi'nin yazılarında Ahameniş kralı Kiros'un kafasını kesen İskit prensesi Tomris'in kahramanlığı Azerbaycan kadınlarına örnek gösterilmiştir (İbrahimi 2018, 44-46). Gazetede,

Makale Geçmişi Başvuru tarihi: 10 Şubat 2023, Kabul tarihi: 15 Mart 2023

¹Doç. Dr., Milli Azerbaycan Tarihi Müzesi. Bakü, Azerbaycan, e-mail: ali_farhadov@yahoo.com, ORCID ID 0000-0002-9322-3670

ADP Hükümeti döneminin kadınlara tanıdığı hak ve özgürlükler tanıtılarak örnek teşkil etmiştir. Gazetede ayrıca kadının uluslararası durumu, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü vb. konular hakkında okuyucular bilgilendirilmiştir.

1. Azerbaycan Gazetesinde Kadın Meselesi Değerlendirmesi

Azerbaycan gazetesi Rıza Şah'ın 8 Ocak 1936'da kadınlar bayramını ilan etmesinin, kızı Şems Pehlevi'nin İran kadınlarının bayram törenini kutlamasının ve Şah yanlısı medyanın bunu tanıtmasının kadınlara fayda sağlamadığına dikkat çekti. Gazeteye göre Şah'ın kadınlara zorla örtünmesi emrinin kadın özgürlüğüyle hiçbir ilgisi yoktu. Gazetede şöyle denilmekteydi: "Rıza Han, 8 Ocak 1936'da kadınların örtünmesi için çeşitli kentlerde mitingler tertip etmiş, ardından vahşice bütün kadınların hicabı açmasını emretmiştir. Rıza Han'ın Avrupa'yı taklit ederek yaptığı bu hareket, halk arasında büyük bir hoşnutsuzluğa neden oldu. Ayrıca başta emniyet teşkilatı olmak üzere kamu görevlilerine, halkın namusuna saldırmak, halkı tehdit etmek ve rüşvet almak ve birçok yasadışı eylemi gerçekleştirmek için fırsat ve bahane sağlamıştır" ("İran kadınları..", 1949, 1).

Gazeteye göre, "Rıza Han'ın ıslahatları İranlı kadınlara kamusal haklar vermedi. Şimdi bile İranlı kadınlar sosyal haklardan mahrum, kötü ve dayanılmaz bir durumda yaşıyorlar" ("İran kadınları..", 1949, 1). Rıza Han'ın verdiği özgürlük kadınlara hiçbir ekonomik, sosyal veya siyasi hak vermemiştir. Bu hürriyet, sadece kadınların peçelerini sokaklarda ajanların zoruyla almaktan ibaretti ("İran kadınları..", 1949, 1). Gazetede, aralarında kadın özgürlüğünden bahseden Muhammed Rıza Şah'ın kardeşi Eşref Pehlevi'nin de bulunduğu saray yetkililerine, Tahran'ın zengin mahallesinin dışına çıkıp İran'daki talihsiz İranlı kadınların trajik ve fakir hayatını tanımları tavsiye edildi ("18 Dey..", 1948, 4).

Azerbaycan gazetesi, kadınlara erkeklerle aynı hakların verilmemesini eleştirerek, "Kadınların ekonomik olarak kocalarına bağımlı olmaları onları itaatkar köleler olarak kalmaya zorladı. Taş ocaklarında ve fabrikalarda çalışan kadınlara erkeklerden daha az hak verilmesi ve erkeklerle aynı pozisyonda çalıştırılması bile kapitalist dünyada kadın özgürlüğüne sahip çıkanların ikiye bölünmüşlüğüne bir delilidir" ("8 Mart..", 1948, 1) yazdı. Gazete, ekonomik olarak özgür olamayan ve geçimini sağlayamayan kadınların eninde sonunda kötü duruma düştüğünü ya da köle gibi aç ve çıplak yaşamaya zorlandığını şöyle ifade etti: "Kadınların yaşam koşulları uygunsuz olduğu için bozuluyor. İhtiyaçların bolluğu nedeniyle, dürüst kadınlar bazen evin geçimini sağlamak için ahlaksız eylemlerde bulunmaya zorlanırlar" (Darəndaşi, 1948, 1) ve "Varlığını yitiren nüfus bu soğuk kışta evsiz kalıyor ve her dakika ölümle tehdit ediliyor. Alınan haberlere göre bebeklerin ve kadınların birçoğu soğuktan öldü" ("Dövlət..", 1949, 1).

Sosyo-ekonomik sorunların yanı sıra, Pehlevi devlet yetkilileri de yasa dışı olarak fakir insanlara, özellikle kadınlara çok kaba davrandılar. Gazete, bir olaydan örnek vererek, şöyle yazdı: "Bir jandarma, yol kenarındaki tütün tarlasında çalışan yaşlı bir kadını yakalayıp, tarladan zorla çıkardı ve Tütün Dairesi'nden izin almadan tütün toplamaya karar verdiği için onu vurdu. O kadar çok vurdu ki kadın köye geldikten iki gün sonra öldü. Bu tür barbarca suçların sayısı oldukça fazladır" ("Kurdüstan..", 1949, 4). *Azerbaycan* gazetesi, yetkililerin keyfiliğine veya ülkedeki ağır sosyo-politik ve ekonomik duruma itiraz eden kadınların erkekler gibi cezalandırıldığını, hatta hapse atıldığını veya sürgüne gönderildiğini gösterdi (Vilayi, 1949, 4).

Bu dönemde Azerbaycanlılar hem Şah'ın köleliği hem de Fars şovenizmi olmak üzere çifte baskıya maruz kaldılar. Gazete, "Polis halkımıza terör estirmeye ve kitleler halinde ülkelerini terk etmeye zorlamaya devam ediyor ve Azerbaycan'da Farslaştırma politikasını yürütmektedir" yazdı ("Azərbaycanda..", 1949, 4). Gazetede, bu nefret dolu politikanın halkın Rıza Şah'ın kızları Şems, Eşref ve diğer Pehlevi prens ve görevlilerine karşı daha büyük nefrete sebep olduğu bir şiir aracılığıyla gösterildi:

Azerbaycan yağmalanıyor...

Bulundu gelir yolu,

*Buradan geldi, Şems'in,
Eşref'in parası.
Kralın buyruğu şu şekilde yerine getirildi:
Erkekler darağacına!
Kadınlar sürgün!
İşler Tahran'a gitti,
Kulübeyi yaktılar (Azəroğlu, 1948, 3).*

2. Azerbaycan Gazetesinden Kadın Hakları İçin Mücadele Çağrısı

Azerbaycan gazetesinde kadınların hakları için mücadele etmeleri için örgütlenmeleri gerektiği belirtilirken, "Kadınların bu kadar haksızlığa ve adaletsizliğe maruz kalmasının nedeni, onların haklarını savunan bir örgütün olmamasıdır" (Darəndaşi, 1948, 4) yazdı. Pehlevi hükümeti halkın gözünü boyamak için bazı kadın örgütleri oluştursa da, gazete bunların "gürültü çıkarmaya ve halkı unutturmaya çalıştıklarına" dikkat çekti. Gazeteye göre, özgürlük hareketini erkeklerin elinden almaya çalışan egemen sınıf kadınlara özgürlük tanıyan demokratik hareketin gelişmesine asla razı olmayacaktır (Darəndaşi, 1948, 4).

Gazete ayrıca İran Halk Partisi Kadın Komitesi Başkanı Tebrizli Kaçar asıllı kadın hakları savunucusu Meryem Firuz'un Budapeşte'de yeni düzenlenen Uluslararası Kadın Kongresi'ndeki konuşmasına da yer verdi. Meryem bu etkinliğe gidemesin diye hükümet suni engeller çıkarmıştı ("Taziyanə", 1948, 1). Ancak Meryem Hanım bu etkinliğe giderek İranlı kadınların içinde bulunduğu üzücü durumu kongreye katılanlara aktardı ve "İran hükümeti İran halkını sattı" dedi. Kongre katılımcılarını ülkelerinin İran'daki politikasını protesto etmeye davet etti ("Beynəlxalq Qadınlar..", 1948, 1). Kadına yönelik kısıtlamalar sadece hükümetin sert tedbirleriyle sınırlı kalmamış, hükümet yanlısı gerici din adamları ve cahil şahıslar "eğitim konusunu kadınlara günah saymış", hatta gazete ve radyolarda kadın özgürlüğüne karşı yazılar, söylevler düzenlemiştir. Gerici güçler İranlı kadınları cahil tutmaya çalışmıştır ("8 Mart..", 1948, 1).

Gazete 1945-1946'da Azerbaycan kadınlarına gerçek özgürlüğün Pehleviler tarafından değil, Azerbaycan Demokrat Partisi hükümeti tarafından verildiğini ortaya koydu: "Azerbaycan'da ulusal hükümet kurulduğunda Azerbaycan kadınları gerçek özgürlüğe kavuşabildi. İran'da ilk kez ulusal hükümet Azerbaycan kadınlarına oy kullanma hakkı verdi ve onları büyük ölçekli üretime dahil ederek onları bağımlılık köleliğinden kurtardı" ("8 Mart..", 1948, 1). Gazetede ilk kez İran'da kadınlara erkeklerle aynı hakların ADP hükümeti tarafından verildiği bildirildi ("Fırqəmizin..", 1948, 4). Ancak Pehleviler kadınlara seçme ve seçilme hakkını 1962 yılında verdiler. 1968 yılında az sayıda kadın milletvekili seçildi. Bunların birkaçı ise bakanlık gibi daha üst makamlara kadar yükseldi ama yine de toplumda önemli mesleklerin geneli üst düzey ailelere aitti. Böylece orta kesim insanların hayatında çok büyük bir değişim oluşmamıştı. Kadınların 1968'den sonra parlamentoya girmesiyle birlikte, ilk milletvekili kadınlar toplumdaki kadınlarla gereken iletişimi kuramayıp, onların haklarını koruyamadıklarından dolayı kadın cemiyetinin arasında kendilerine bir konum kazanamadılar. Parlemantoda olmalarına karşı kadınlar gerçekte siyasete katılmadılar (Abdollahifard, 2021, 370).

ADP hükümetinin yenilgisine rağmen Azerbaycan gazetesi umudunu kaybetmedi ve gerçek insan özgürlüğünün yine de kurulacağını gösterdi: "Gerçek kadın özgürlüğü Rıza Han'ın oğlu ve onun uşakları tarafından yapılmayacak, ancak yalnızca halk hükümeti tarafından yapılacak, onun zamanı çok uzak değil" ("18 Dey..", 1948, 4).

Azerbaycan gazetesinde dünya kadınlarının hak mücadelesinin tarihi okuyucuya aktarıldı. Gazete, 1910'da Danimarka'nın Kopenhag kentinde düzenlenen Kadın Sosyalist Enternasyonal kongresi ve 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nün kuruluşunu haber vererek, yazdı: "Sosyalistler kongresinde kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması konusu ele alındı ve

karar verildi" ("8 Mart..", 1948, 1). Sovyetler'deki kadın hakları örneği İranlı kadınlara da örnek gösterilmiş ve "Stalin anayasasının büyük nimetlerinden biri kadınlara erkeklerle eşit haklar vermiştir" denilmiştir (Vilayi, 1948, 3). "Sovyet kadınlarının toplumun tam teşekküllü birer üyesi olduğu ve yüzbinlerce kadını ekonomi, kültür ve sanat alanlarına kazandırdığı" da belirtiliyordu ("8 Mart..", 1948, 1).

Gazete, Azerbaycan kadınının acı kaderine adanmış şiirlere de yer veriyor ve ona şu şekilde umut veriyor:

Kaderini düşünüyorum, sevgili kadın, sevgili kadın!

Neden bilmiyorum, hayatında hiç bu kadar mutlu olmamıştın!

Harika kadın! Kaderine bu kadar kıızıyorsun

Bil ki alınna yine güzel bir sabah doğacak (Gülgün, 1947, 3).

Azerbaycan gazetesi, Pehlevi hükümetinin halkı her zaman sömürmek istediğini gösteriyor ve kadınları yeniden Şah hükümetine karşı savaşıma çağırıyor ("Dövlət..", 1949, 1). Bu doğrultuda gazetede Medine Gülgün'un "Annem", "Yarının Müjdesi", "O Gün Yaklaşıyor", Hüküme Billuri'nin "Hayalim", "O Günleri Hatırlıyorum" vb. şiirlerinden örnekler de sunuldu. Bu şiirlerde vatana, millete duyulan sevgi ve Pehlevi hükümetine karşı savaş çağrısı dile getirildi, kadınlara adalet mücadelesinin, toplumsal-politik ve ulusal aydınlanmanın yolu gösterildi.

Sonuç

Azerbaycan gazetesinin incelenmesi, sadece Azerbaycanlıların ulusal özgürlük, insan hakları ve demokrasi mücadelesine değil, aynı zamanda İran ve Güney Azerbaycan'daki kadın sorunu konusuna da ışık tutmaktadır. Azerbaycan gazetesi hem sosyo-politik ve sosyo-ekonomik hem de ulusal ve kültürel alanlardaki mücadele tarihini incelemek açısından önemlidir. Ayrıca gazetede Medine Gülgün ve Hüküme Billuri gibi kadın şairlerin eserlerinin tanıtılması Güney Azerbaycan edebiyatının araştırılmasını da teşvik etmektedir. Bu yönleriyle gazete toplumsal araştırmalar açısından incelenmeye değer bir kaynaktır.

Kaynakça

- "18 Dey İran kadınlarının "Azadlıq bayramının" həqiqi mənası". *Azərbaycan*, № 13, (1948), s.4.
- "8 Mart dünya qadınlarının beynəlxalq bayramı". *Azərbaycan*, № 29, (1948), s.1.
- "Azərbaycanda mürtəcelərin azğınlığı". *Azərbaycan*, № 116, (1949), s.4.
- Abdollahifard, Pouneh. "İran`da Feminizmin Gelişimi". *İran Çalışmaları Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 2, 2021, ss.351-384.
- Azəroğlu. "Zindan". *Azərbaycan*, № 68, (1948), s.3.
- "Beynəlxalq Qadınlar Təşkilatının ikinci konqresində İran qadınlar nümayəndəsi xanım Məryəm Firuzun nitqi". *Azərbaycan*, № 111, (1948), s.1.
- Darəndaşi. "İran qadınlarının vəziyyəti haqqında". *Azərbaycan*, № 43, (1948), s.1.
- "Dövlətin xalqa olan etibarsızlığı". *Azərbaycan*, № 128, (1949), s.1.
- "Firqəmizin Mərkəzi Komitəsi sədri yoldaş Badəganın məruzəsi". *Azərbaycan*, № 109, (1948), s.4.
- Gülgün, Mədinə. "Anama". *Azərbaycan*, № 5, (1947), s.3.
- İbrahimi, Firidun. *Azərbaycan danışır... İftixarlı tariximizdən bir neçə parlaq səhifə (Azərbaycanın qədim tarixindən)*. Tərtibçi: S.Bayramzadə. Bakı: Elm və təhsil, (2018).
- "İran qadınları öz azadlıqları uğrunda mübarizəni davam etdirirlər". *Azərbaycan*, № 116, (1949), s.1.
- "Kürdüstan tütünü". *Azərbaycan*, № 119, (1949), s.4.
- "Taziyanə". *Azərbaycan*, № 106, (1948), s.1.
- Vilayi, Mirrəhim. "Dekabrın 5-i Sovet Sosialist Cümhuriyyətləri İttifaqı qanuni-əsasisi günü,

ümumxalq bayramıdır!”. *Azərbaycan*, № 106, (1948), s.3.

Vilayi, Mirrəhim. “Azərbaycanda mürtəcelərin azğınlığı”. *Azərbaycan*, № 116, (1949), s.4.